

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાતની ઉચ્ચ ન્યાયાલય, અમદાવાદ ખાતે

આર/સ્પેશિયલ ક્રિમિનલ એપિલિકેશન નંબર ૪૪૮૨/૨૦૨૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી સોનિયા ગોકાની

અને

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી મૌના એમ. ભટ્ટ

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના પત્રકારોને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી આપવામાં આવી શકે છે?	
૨	પત્રકાર રીફર કરવામાં આવે કે નહીં?	

૩	શું માનનીય ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની વાજબી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતના બંધારણના અર્થઘટન અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈપણ આદેશ અંગે કાયદાના નોંધપાત્ર પ્રશ્નનો સમાવેશ થાય છે?	

=====

પૂનમબેન હસમુખભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ

વિરુદ્ધ

વરુણ ગૌરાંગભાઈ પટેલ અને ૨ અન્ય (ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નંબર ૧ તરફે શ્રી વૈભવ એ વ્યાસ(૨૮૯૬)

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧ તરફે શ્રી શિવાંગ એમ શાહ (૫૯૧૬)

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૧ તરફે સુશ્રી ધારા એમ. શાહ (૫૫૪૬)

સામાવાળા(ઓ) નંબર ૩ માટે નોટિસ પાછી નહીં (૩)

સામાવાળા (ઓ) નંબર ૨ તરફે શ્રી એચ.કે. પટેલ, વધારાના જાહેર વકીલ(૨)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી સોનિયા ગોડાની

અને

માનનીય શ્રીમતી ન્યાયમૂર્તિ મૌના એમ. ભટ્ટ

તારીખ: ૦૬/૦૧/૨૦૨૨

મૌખિક ચુકાદો

(દ્વારા: માનનીય સુશ્રી ન્યાયમૂર્તિ સોનિયા ગોકાની)

૧ નીચે મુજબની હકીકતોની પૃષ્ઠભૂમિમાં, સગીર પુત્ર રાઘવને હાજર કરવા અને તેની કાયદેસરની કસ્ટડી અરજદાર માતાને સોંપવા માટે હેબિયસ કોર્પસ ની રિટ જારી કરવાની માંગણી સાથે ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ ૨૨૬ હેઠળ વર્તમાન અરજી દાખલ કરવામાં આવી છે.

૧.૧ અરજદારના સામાવાળા નંબર ૧ સાથેના લગ્ન હિન્દુ રીતિઓ અને વિધિઓ અનુસાર અમદાવાદમાં ૨૫/૦૨/૨૦૧૨ પર કરવામાં આવ્યા હતા. તેમના પુત્ર રાઘવનો જન્મ ૧૭/૧૨/૨૦૧૪ પર આ લગ્નમાંથી થયો હતો. પતિ-પત્ની વચ્ચેના વિવાદો અને મતભેદોના કારણે ફેમિલી સુટ નંબર ૧૪૦/૨૦૨૦ માં છૂટાછેડાનો હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, આ હિન્દુ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૧૩(બી) હેઠળ સંમતિ હુકમનામું હતું. પક્ષકારો બાળકની કસ્ટડી અરજદારને સોંપવા માટે પરસ્પર સંમત થયા હતા, જે ફાઈનાન્સમાં એમબીએની લાયકાત ધરાવતી

શિક્ષિત માતા છે અને પિતા પણ બાળક માટે જાળવણી અને શિક્ષણ ખર્ચની રકમ માટે સંમત થયા હતા. કૌટુંબિક અદાલતના વિચ્છેદનો ચુકાદો અને હુકમનામું ૨૬/૦૮/૨૦૨૦ નું છે. અરજદાર અને સગીર પુત્રએ ૨૬/૧૧/૨૦૧૬ થી અલગ રહેવાનું શરૂ કર્યું, જ્યારે બાળક માંડ બે વર્ષનું હતું. લગ્નના વિચ્છેદનો હુકમ ૨૬/૦૮/૨૦૨૦ પર આવ્યો હતો જ્યાં પુત્ર માત્ર બે વર્ષનો હતો.

૧.૨ અરજદારનો કેસ છે કે ડિસેમ્બર, ૨૦૨૦માં તેણીએ બિમલશરણ પંકજકુમાર બ્રહ્મભટ્ટ સાથે ફરીથી લગ્ન કરવાના હતા. ૦૩/૧૨/૨૦૨૦ પર સામાવાળા નંબર ૧ સગીર પુત્ર રાઘવને તેના ઘરે લઈ ગયો હતો અને તેણે એ જ વિચાર પર વાંધો ઉઠાવ્યો ન હતો કે સામાવાળા નંબર ૧ થોડા દિવસો પછી બાળકની કસ્ટડી પરત કરશે. તેણીએ ૦૭/૧૨/૨૦૨૦ પર પુનર્લગ્ન કર્યા અને લગ્નની નોંધણી માટે ગઈ, જે હવે ફરજિયાત છે. તેણીને સમજાયું કે શ્રી બ્રહ્મભટ્ટના પ્રથમ લગ્ન કાયદેસર રીતે રદ કરવામાં આવ્યા ન હતા અને તેથી, બીજા લગ્ન કાયદેસર રીતે કરી શકાતા નથી અને તેથી, લગ્નને રદબાતલ જાહેર કરવાની માંગ કરતા વિશિષ્ટ રાહત અધિનિયમની કલમ ૩૪ હેઠળ પ્રિન્સિપલ સિનિયર સિવિલ જજ, રાજપિપ્લા સમક્ષ ૨૦૨૧ નો નિયમિત સિવિલ દાવો નંબર ૧૮ દાખલ કરવામાં આવ્યો છે. આખરે લગ્નને વિચ્છેદ માટે હિન્દુ મેરેજ એક્ટ હેઠળ યોગ્ય કાર્યવાહી દાખલ કરવાની પરવાનગી સાથે દાવો પાછો ખેંચી લેવામાં આવ્યો હતો

અને તે મુજબ, ૦૨/૦૪/૨૦૨૧ પર આદેશ પસાર કરવામાં આવ્યો હતો.

૧.૩ અરજદારનું કહેવું છે કે તેણે ફેમિલી સ્યુટ નંબર ૧૪૦/૨૦૨૦ માં ફેમિલી કોર્ટના ચુકાદા અનુસાર બાળકની કસ્ટડી સોંપવા માટે સામાવાળા નંબર ૧ ને વિનંતી કરી હતી. તેણે બાળકની કસ્ટડી પરત ન કરવાનું પસંદ કર્યું.

૧.૪ સામાવાળા નંબર ૧ એ ગાર્ડિયન એન્ડ વોર્ડ એક્ટની કલમ ૭ અને ૨૫ હેઠળ ૨૦૨૦ નો સી.એમ.એ. નંબર ૯૫ દાખલ કર્યો હતો, જેમાં સગીર પુત્ર રાઘવની કાયમી કસ્ટડી લેવાની અને ૧૭/૧૨/૨૦૨૦ પર વાલીની નિમણૂક કરવાની પ્રાર્થના કરવામાં આવી હતી.તેણી હાજર થઈ અને ૨૫/૦૩/૨૦૨૦ પર સાચી હકીકતો દર્શાવીને જવાબ આપ્યો. આ દરમિયાન તેણે સગીર બાળકની કસ્ટડીની માંગ કરતી સ્પેશિયલ સિવિલ એપ્લિકેશન (સ્ટેમ્પ) નંબર ૧૦૧૮૦/૨૦૨૧ની રિટ પિટિશનને પસંદ કરી હતી, જેને પછીથી નંબર આપવામાં આવ્યો હતો અને તેણે બંને પક્ષોના પરિવારે દરમિયાનગીરી કરી ત્યાં સુધી તેને બાળકને મળવાની મંજૂરી ન આપવાની ફરિયાદ પણ કરી હતી. તેણીએ વિશેષ નાગરિક અરજી નંબર ૬૯૪૮/૨૦૨૧ ને પણ પ્રાધાન્ય આપ્યું હતું, જેમાં જ્યારે કૌટુંબિક અદાલતનો હુકમનામું હજુ પણ અસ્તિત્વમાં છે ત્યારે વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ અરજીને પ્રાધાન્ય આપવાની સામાવાળા નંબર ૧ ની કાર્યવાહી પર સવાલ ઉઠાવવાની માંગ કરવામાં આવી

હતી.આ અદાલતે વચગાળાની રાહત દ્વારા સંબંધિત કૌટુંબિક અદાલતને સી.એમ.એ. નંબર ૯૫/૨૦૨૦ની સુનાવણી ન કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો, અરજદાર દ્વારા હેબિયસ કોર્પસ પિટિશનની પસંદગીની નોંધ લેતા, આવા આદેશ ૨૯/૦૪/૨૦૨૧ પર પસાર કરવામાં આવ્યા હતા.

૨ આ અરજીમાં માંગવામાં આવેલી પ્રાર્થનાઓ નીચે મુજબ છે:

"૮.....

(એ) આ માનનીય અદાલત હેબિયસ કોર્પસની રિટ અથવા કોઈપણ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરીને અહીં સામાવાળાઓને આ માનનીય અદાલત સમક્ષ કોર્પસ એટલે કે સગીર પુત્ર રાઘવને રજૂ કરવા નિર્દેશ આપી શકે છે અને કૌટુંબિક દાવો નંબર ૧૪૦/૨૦૨૦ માં, જે પરિશિષ્ટ-એ પર છે, લર્નડ ફેમિલી કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશ, ચુકાદા અને હુકમનામા અનુસાર અરજદાર-માતાને તેની કાનૂની અને કાયદેસરની કસ્ટડી સોંપીને સગીર પુત્ર રાઘવને મુક્ત કરી શકે છે.

(બી) આ માનનીય અદાલત હેબિયસ કોર્પસની રિટ અથવા સામાવાળા નંબર ૧ ને કોર્પસ એટલે કે સગીરની કસ્ટડી તાત્કાલિક સોંપવા માટે નિર્દેશ આપવા માટે કોઈ યોગ્ય રિટ, આદેશ અથવા નિર્દેશ જારી કરી શકે છે.

૩ આ અદાલતે નોટિસ જારી કરતી વખતે પોલીસ સત્તામંડળને જિલ્લા અને સત્ર અદાલત, અમદાવાદમાંથી વીડિયો કોન્ફરન્સિંગ દ્વારા આ અદાલત સમક્ષ ભંડોળ રજૂ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. ૧૫/૦૬/૨૦૨૧ પર, એ પણ નોંધવામાં આવ્યું હતું કે કોર્પસની કસ્ટડી સામાવાળા નંબર ૧ પાસે છે અને વચગાળાની વ્યવસ્થા માટે પક્ષો વચ્ચે સમજૂતી થઈ હતી અને કોર્પસની હાજરીને દૂર કરવામાં આવી હતી. આગળના નિર્દેશ સાથે, સામાવાળા નંબર ૧ એ જ્યારે જરૂર પડે ત્યારે કોર્પસનું ઉત્પાદન કરવાનું હતું. કોઓર્ડિનેટ બેન્ચે પણ ભંડોળને મળવાનું પસંદ કર્યું અને ફરી એકવાર ૦૧/૧૦/૨૦૨૧ ના આદેશ મુજબ ૦૮/૧૦/૨૦૨૧ પર બાળકને મળવા માટે બોલાવવામાં આવ્યું.

૪ અમે અરજદાર તરફથી વધુ સોગંદનામું નોંધ્યું છે, જેમાં તેણીએ ફરિયાદ કરી છે કે પુત્રને પિતા દ્વારા તેની વિરુદ્ધ શીખવવામાં આવ્યું છે અને તેણીએ પુત્રને મુક્તપણે મળવાની મંજૂરી આપી નથી. તેણીના જણાવ્યા અનુસાર, જ્યારે તેણીએ મળવાની મંજૂરી આપી હોય ત્યારે પણ કોઈ ગોપનીયતા નથી અને તેના પુત્ર સાથેની તમામ વાતચીત સતત ઓડિટ કરવામાં આવે છે, દેખરેખ રાખવામાં આવે છે અને સામાવાળા નંબર ૧ અને તેના પરિવારના સભ્યો દ્વારા સાંભળવામાં આવે છે.તેણીએ કથિત

ગેરકાયદેસર કસ્ટડીને જાળવી રાખવા માટે પિતા દ્વારા બાળકને કેવી રીતે ભણાવવામાં આવે છે અને બ્રેઈનવોશ કરવામાં આવે છે તેના કેટલાક ઉદાહરણો પણ વર્ણવ્યા છે. અમે માતાના આ ઉદાહરણોના વિગતવાર વર્ણનમાં ન જવાનું પસંદ કરીશું. તેમણે ભારપૂર્વક કહ્યું છે કે બાળકના વ્યક્તિત્વના વિકાસમાં માતાની ભૂમિકા પર ક્યારેય સવાલ ઉઠાવી શકાય નહીં. બાળકને માતા દ્વારા શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ અને રક્ષણ મળે છે અને તે એક કુદરતી વાલી હોવાથી બાળકને માતાની સંગતથી વંચિત ન રાખી શકાય.

૫ કોર્ટે એ પણ નોંધ્યું કે વોટ્સઅપ દ્વારા અમુક પત્રવ્યવહાર છે જે રેકૉર્ડનો ભાગ બની રહ્યા છે.અમે એ સરળ કારણ માટે પણ તેમાં ઊંડાણ ન કરવાનું પસંદ કર્યું છે કે બધા તથ્યાત્મક વર્ણન અને તેની સ્પષ્ટતા તરફ જઈ રહ્યા છે.

૫.૧ સોગંદનામું-ઈન-રિપ્લાય સામાવાળા નંબર ૧ અરજદારના ભૂતપૂર્વ પતિ દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યું છે.જેમ કે તેમણે દલીલ કરી હતી કે અરજદારે સ્વચ્છ હાથથી સંપર્ક કર્યો નથી કારણ કે તેણે ખોટી હકીકતો વર્ણવીને કોર્ટને ગેરમાર્ગે દોરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે અને તેથી, હેબિયસ કોર્પસની રિટ ખોટી હોવી જોઈએ નહીં.

પ.૨ તેમના જણાવ્યા અનુસાર, બંને પક્ષો પાસે સમાન શૈક્ષણિક લાયકાત અને સુસંગતતા છે. અરજદાર અને સામાવાળા સાથે બંને પક્ષોના પરિવારો ૨૫/૦૨/૨૦૧૨ પર મળ્યા હતા અને અરજદાર અને સામાવાળા નંબર ૧ વચ્ચેના લગ્ન સંપન્ન થયા હતા.પુત્રનો જન્મ થયો હતો, નિઃશંકપણે ૧૭/૧૨/૨૦૧૪ પર કહેવાતા લગ્નમાંથી. જે વિવાદો ઉભા થયા હતા તેને કારણે પક્ષકારોએ અલગ રહેવાનું શરૂ કર્યું હતું અને આખરે પરસ્પર સંમતિથી કૌટુંબિક દાવો નંબર ૧૪૦/૨૦૨૦ પર હિંદુ લગ્ન અધિનિયમની કલમ ૧૩ (બી) હેઠળ છૂટાછેડાની કાર્યવાહીને પ્રાધાન્ય આપવામાં આવ્યું હતું. પરસ્પર સંમતિથી છૂટાછેડાના સમાધાન માટે નિયમો અને શરતો નક્કી કરવા માટે જે બેઠકો યોજાઈ હતી, તેમાં નોંધવામાં આવ્યું હતું કે અરજદાર રાઘવ વિશે અત્યંત અસુરક્ષિત છે કે રાઘવ તેના પિતાના ઘરે પાછા જવાનું પસંદ કરી શકે છે અને એકંદર વાતાવરણ અને જે પ્રેમ અને સંભાળ આપવામાં આવી રહી છે તેની પણ નોંધ લેતા, તે વધુ પડતી અધિકૃત હતી અને સામાવાળા નંબર ૧ ને જરૂરી મુલાકાતનો અધિકાર આપવા તૈયાર નહોતી. સામાવાળા નંબર ૧ એ અરજદારની બાળકની મુલાકાતને લેખિતમાં જવા દેવાની જરૂરિયાત સાથે સંમત થયા અને રાઘવને જ્યારે અને જ્યારે તે આવું કરવા માટે આરામદાયક હોય ત્યારે મોકલવાની વિનંતી કરી. જ્યારે પણ સગીર

બાળકની મુલાકાત થશે ત્યારે પક્ષો વચ્ચેના મતભેદોને ટાળવા માટે જ આ નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો.

૬ આગળ તેમનું કહેવું છે કે સમયાંતરે કુદરતી પ્રેમ અને સ્નેહને કારણે પુત્ર તેમની પાસે થોડા દિવસો રહેવા ગયો હતો અને હુકમનામા પસાર થયા પછી તેઓ દાદા-દાદીને પણ મળ્યા હતા.૧૬/૦૭/૨૦૨૦ થી ૧૦/૦૮/૨૦૨૦ સુધી, અરજદારને કોવિડ-૧૯ વાયરસ હોવાનું નિદાન થયું હતું અને સગીર તેના ઘરે સામાવાળા નંબર ૧ સાથે રહેતો હતો અને અરજદારના ઘરે તેની સંભાળ રાખવા માટે કોઈ નહોતું. અરજદાર પણ તે વ્યવસ્થા માટે સંમત થયા હતા.

૭ ૧૧/૧૦/૨૦૨૦ પર અરજદાર સામાવાળા નંબર ૧ ને ઘણી વખત મળ્યો અને પૂછ્યું કે શું તે સગીર પુત્રની કસ્ટડી લેવા માટે રસ ધરાવે છે કારણ કે તેણી માટે તેની સંભાળ રાખવી મુશ્કેલ બની રહી હતી.કા રણ કે તે સગીર પુત્રનો પ્રશ્ન હતો અને તેના જીવનમાં ખલેલ ન પડે તે હેતુથી, સામાવાળા નંબર ૧ એ અરજદારને તેના પર ફરીથી વાત કરવા અને અંતિમ નિર્ણય લેવા કહ્યું.

૮ ફરીથી નવેમ્બર, ૨૦૨૦ ના ત્રીજા અઠવાડિયામાં તેણી સામાવાળા નંબર ૧ ને મળી અને સગીર પુત્રની કસ્ટડી લેવાની વિનંતી કરી અને તે કાનૂની ઔપચારિકતાઓ અને તેના માટે દસ્તાવેજીકરણની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરવા તૈયાર હતી. સામાવાળા નંબર ૧ એ સૂચવ્યું હતું કે કાનૂની દસ્તાવેજો કરતાં વધુ, સગીર પુત્રની માનસિક સ્થિતિ હતી અને તેથી, તેના સ્થાનથી સામાવાળા નંબર ૧ ના સ્થાન પર ધીમે ધીમે સ્થળાંતર કરવાનું સૂચન કર્યું હતું.

૮.૧ તેમના જણાવ્યા અનુસાર, તેમને લગભગ ૦૮:૧૫ વાગ્યે સાંજે અરજદાર તરફથી ૦૩/૧૨/૨૦૨૦ પર અચાનક ફોન આવ્યો અને પુત્ર રાઘવને તેની સાથે સપ્તાહના અંત સુધી રહેવા અને ૦૬/૧૨/૨૦૨૦ પર બે દિવસ પછી તેને અરજદારના ઘરે પાછા મૂકવા માટે કહેવામાં આવ્યું હતું.

૯ ૦૭/૧૨/૨૦૨૧ પર જ્યારે સામાવાળા સવારે બાળકને પાછું મૂકવાનો હતો ત્યારે તેને તેણીનો ફોન આવ્યો જ્યાં તેણીએ તેને બાળકને પાછું ન મૂકવા અને તેને થોડા વધુ દિવસો માટે પિતા (પોતે) સાથે રાખવા કહ્યું. તેણીએ માહિતી આપી હતી કે તેણી પાસે કેટલાક વિકાસ છે અને સામાવાળા નંબર ૧ ને પછીથી જાણ કરશે.

૧૦ ૦૮/૧૨/૨૦૨૦ પર પણ તેણે ફોન કર્યો અને લગભગ ૪૫ મિનિટ સુધી ચાલેલી વાતચીતમાં, સામાવાળા નંબર ૧ ના પરિવારને તેના પુનર્લગ્ન વિશે ખબર પડી અને તેથી, તે ઈચ્છતી હતી કે સામાવાળા નંબર ૧ સાથે એક પુત્ર રહે.

૧૧ ૧૭/૧૨/૨૦૨૦ પર, સામાવાળા નંબર ૧ એ વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ, ૧૯૫૫ ની કલમ ૭ અને ૨૫ હેઠળ સિવિલ વિવિધ અરજી નંબર ૮૫/૨૦૨૦ દાખલ કરી.જોકે અરજદાર સગીર પુત્રની કસ્ટડી સામાવાળા નંબર ૧ ને સોંપવા માંગતો હતો, પરંતુ તે કોઈ અંતિમ નિષ્કર્ષ પર આવી રહી ન હતી.એવી દલીલ કરવામાં આવે છે કે તેણીએ ખોટું નિવેદન આપ્યું હતું અને તેણીને રાઘવને મળવાની અથવા સંપર્કમાં રહેવાની મંજૂરી આપવામાં આવી ન હતી. તેણીને સતત આમ કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને અંતે તેણીએ ૨૫/૦૫/૨૦૨૧ પર કર્યું હતું. અરજદાર સગીર પુત્રને ૧૪/૦૩/૨૦૨૧, ૨૧/૦૩/૨૦૨૧, ૨૦/૦૪/૨૦૨૧, ૦૮/૦૫/૨૦૨૧ અને ૨૫/૦૫/૨૦૨૧ પર મળ્યો હતો. માતા અને બાળક વચ્ચે સંખ્યાબંધ વીડિયો કોલ પણ થયા હતા.

૧૨ તેથી સામાવાળા નંબર ૧ દ્વારા વિનંતી કરવામાં આવી છે કે બાળકની કસ્ટડીને ગેરકાયદેસર અથવા ગેરકાયદેસર ન કહી શકાય અને શું

બાળકના કલ્યાણ માટે જરૂરી છે કે હાલની કસ્ટડીને કોઈ બીજાની સંભાળમાં રાખવી જોઈએ કે કેમ તે યોગ્ય કાર્યવાહીમાં નક્કી કરવાની જરૂર છે જે રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં નહીં હોય.સામાવાળા નંબર ૧ સાથે રહ્યા પછી તેમનો શૈક્ષણિક ગ્રાફ પણ નોંધપાત્ર રીતે ઊંચો ગયો છે.

૧૩ તેજસ્વિની ગૌડ અને અન્યો વિરુદ્ધ શેખર જગદીશ પ્રસાદ તિવારી અને અન્યોના કેસમાં આપવામાં આવેલા **સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણય પર રિલાયન્સ મૂકવામાં આવ્યું છે, જેનો અહેવાલ ૨૦૧૯ ૭ એસસીસી ૪૨ માં આપવામાં આવ્યો** હતો, જેમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કહ્યું હતું કે હેબિયસ કોર્પસ પિટિશન નાની અને સામાન્ય ઉપાયની કસ્ટડીની કાયદેસરતાને ન્યાયી ઠેરવવા અથવા તપાસવા માટે નથી, જે ફક્ત હિન્દુ લઘુમતી અને વાલીપણું અધિનિયમ હેઠળ છે.

૧૪ અમે વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી જોશીને વિદ્વાન વકીલ, શ્રી વૈભવ વ્યાસ અને વિદ્વાન વરિષ્ઠ વકીલ, શ્રી શેલત દ્વારા સામાવાળા નંબર ૧ માટે વિદ્વાન વકીલ, સુશ્રી ધારા શાહ દ્વારા સહાયિત વિસ્તૃત રીતે સાંભળ્યું છે.

૧૫ બંનેએ કરેલી વિસ્તૃત દલીલો અનુસાર તે જ વિસ્તૃત કર્યા વિના રજૂઆતો રજૂ કરી છે પ્રથમ પ્રશ્ન જે આ અદાલત દ્વારા નક્કી કરવાની જરૂર છે તે એ

છે કે શું રિટ અરજી તે સંજોગોમાં હશે કે જે આ અદાલત સમક્ષ રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવી છે.

૧૬ યશિતા સાહુ વિરુદ્ધ રાજસ્થાન રાજ્ય અને અન્યોના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે (૨૦૨૦) ૩ એસ. સી. સી. ૬૭માં અહેવાલ આપ્યો હતો, જ્યારે ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ના અવકાશ અને હેબિયસ કોર્પસની રિટની જાળવણીક્ષમતાને ધ્યાનમાં લેતા સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું હતું કે હેબિયસ કોર્પસની રિટ ખોટી હશે અને જો બાળક અન્ય માતાપિતાની કસ્ટડીમાં હોય તો હેબિયસ કોર્પસની રિટ જાળવવા યોગ્ય નથી તેવી વિનંતી કરવામાં ખૂબ મોડું થઈ ગયું છે. સર્વોચ્ચ અદાલત અનુસાર આ સંબંધમાં કાયદો સમયાંતરે ઘણો વિકસિત થયો છે પરંતુ હવે તે એક સ્થાયી સ્થિતિ છે કે અદાલત બાળકના શ્રેષ્ઠ હિત માટે તેના અસાધારણ રિટ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરી શકે છે. સર્વોચ્ચ અદાલત સમક્ષ પત્ની યુ. એસ. એ. માં ન્યાયક્ષેત્રની અદાલતના આદેશોનું ઉદ્વેગન કરીને સગીરને યુએસએથી ભારત લાવી હતી, બાળકની તેની કસ્ટડી, કોર્ટે કડક રીતે કાયદેસર ન હોવાનું માન્યું છે. જો કે, જ્યારે ઉચ્ચ અદાલતે પત્નીને યુએસએ પાછા જવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો, ત્યારે અદાલતે દરમિયાનગીરી કરી હતી અને કહ્યું હતું કે પત્ની પુખ્ત છે અને કોઈ પણ અદાલત તેને એવી જગ્યાએ રહેવા માટે દબાણ કરી શકતી નથી જ્યાં તે

રહેવા માંગતી નથી, એમ કહીને કે કસ્ટડી એક અલગ મુદ્દો છે, પરંતુ બાળકની કસ્ટડીનો મુદ્દો નક્કી કરતી વખતે, પુખ્ત જીવનસાથીને કોર્ટના રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં અન્ય તાણાવગ્રસ્ત જીવનસાથી સાથે રહેવા માટે કોઈ નિર્દેશ જારી કરી શકાતો નથી.એ. પી. ટી. આ સંબંધમાં કેટલાક તારણો અને નિરીક્ષણોનો સંદર્ભ લેશે.

૧૭ "૧૦ આપણે આ સંબંધમાં તમામ નિર્ણયોનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી પરંતુ નિશ્ચય આનંદ રાઘવન (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદામાંથી નીચેના નિરીક્ષણોનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે:

૪૬ ઉચ્ચ અદાલત સગીર બાળકને લગતી હેબિયસ કોર્પસની રિટ જારી કરવાની અરજી પર કાર્યવાહી કરતી વખતે, આપેલ કેસમાં, ઉપર ઉલ્લેખિત સ્થાયી કાનૂની સ્થિતિ સહિત તમામ હાજર હકીકતો અને સંજોગોને ધ્યાનમાં રાખીને બાળકને પરત કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે અથવા બાળકની કસ્ટડીમાં ફેરફાર કરવાનો ઇનકાર કરી શકે છે.ફરી એકવાર, આપણે એ ઉમેરવાની ઉતાવળ કરી શકીએ કે દરેક કેસમાં અદાલતનો નિર્ણય, બાળકના કલ્યાણને ધ્યાનમાં રાખીને તેની સમક્ષ લાવવામાં આવેલા કેસની હકીકતો અને સંજોગોની સંપૂર્ણતા પર આધારિત હોવો જોઈએ, જે સર્વોપરી વિચારણા છે.વિદેશી અદાલતનો

આદેશ બાળકના કલ્યાણને અનુરૂપ હોવો જોઈએ. વધુમાં, હેબિયસ કોર્પસના રિટના ઉપાયનો ઉપયોગ વિદેશી અદાલત દ્વારા તેના અધિકારક્ષેત્રમાં કોઈ વ્યક્તિ સામે આપવામાં આવેલા નિર્દેશોના માત્ર અમલીકરણ માટે અને તે અધિકારક્ષેત્રને અમલ કરતી અદાલતમાં રૂપાંતરિત કરવા માટે કરી શકાતો નથી. નિઃશંકપણે, રિટ અરજદાર વિદેશી અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશના અમલીકરણ માટે કાયદામાં સ્વીકાર્ય હોય તેવા અન્ય ઉપાયનો આશરો લઈ શકે છે અથવા જો સલાહ આપવામાં આવે તો બાળકની કસ્ટડી માટે ભારતીય અદાલત સમક્ષ કાયદામાં સ્વીકાર્ય હોય તેવી અન્ય કોઈપણ કાર્યવાહીનો આશરો લઈ શકે છે.

૪૭ ઉપરોક્ત રીતે હેબિયસ કોર્પસ પિટિશનમાં, ઉચ્ચ અદાલતે ટ્રેશોલ્ડ પર તપાસ કરવી જોઈએ કે શું સગીર અન્ય વ્યક્તિની કાયદેસર અથવા ગેરકાયદેસર કસ્ટડીમાં છે (રિટ પિટિશનમાં નામ આપવામાં આવેલ ખાનગી સામાવાળા)

૧૧ વધુમાં, કનિકા ગોયલ વિરુદ્ધ દિલ્લી રાજ્ય, ૨૦૧૮ ૯ એસ. સી. સી. ૫૭૮ ના કેસમાં તે નીચે મુજબ યોજાયો હતો:

૩૪ આ અદાલતના તાજેતરના નિર્ણયોમાં સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું છે તેમ, આ મુદ્દાનો નિર્ણય સગીર બાળકની કસ્ટડીનો દાવો કરનારા પક્ષકારોના અધિકારોના આધારે થવો જોઈએ નહીં, પરંતુ સગીર બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતની હકીકત મૂળ દેશમાં પરત ફરવાની છે કે નહીં તેના પર સતત ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ. હકીકત એ છે કે સગીર બાળકને તેના મૂળ દેશમાં પરત ફર્યા પછી વધુ સારી સંભાવનાઓ હશે, તે સગીર બાળકની કસ્ટડી આપવા માટેની મૂળ કાર્યવાહીમાં સુસંગત પાસું હોઈ શકે છે પરંતુ હેબિયસ કોર્પસ પિટિશનમાં શ્રેશોલ્ડ મુદ્દાઓની તપાસ કરવા માટે નિર્ણાયક નથી. હેબિયસ કોર્પસ પિટિશનના હેતુ માટે, અદાલતે સગીર બાળકને મૂળ દેશમાંથી દૂર કરીને વિદેશી વાતાવરણ, ભાષા, રિવાજ વગેરેનો સામનો કરવા માટે તેના/તેણીના એકંદર વિકાસ અને માવજતમાં દખલ કરવા અને ત્યાં ચાલુ રહેવું નુકસાનકારક રહેશે કે કેમ તે પ્રાપ્ત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું જોઈએ.

૧૨ વર્તમાન કેસમાં પત્ની યુ. એસ. એ. માં ન્યાયક્ષેત્રની અદાલતના આદેશોનું ઉલ્લંઘન કરીને સગીરને ભારત લાવી હોવાથી, બાળકની તેની કસ્ટડી કડક રીતે કાયદેસર ન કહી શકાય. જો કે, અમે અપીલકર્તાના વિદ્વાન વકીલ સાથે સંમત છીએ કે ઉચ્ચ અદાલત અપીલકર્તાની પત્નીને યુએસએ જવાનો નિર્દેશ આપી શકી ન હોત. પત્ની પુખ્ત છે અને કોઈ

પણ અદાલત તેને એવી જગ્યાએ રહેવા માટે દબાણ કરી શકે નહીં જ્યાં તે રહેવા માંગતી ન હોય. બાળકની કસ્ટડી એ એક અલગ મુદ્દો છે, પરંતુ બાળકની કસ્ટડીનો મુદ્દો નક્કી કરતી વખતે પણ, અમારો સ્પષ્ટ મત છે કે પુખ્ત જીવનસાથીને રિટ અધિકારક્ષેત્રમાં અન્ય તથાવગ્રસ્ત જીવનસાથી સાથે રહેવા માટે કોઈ નિર્દેશ જારી કરી શકાતો નથી.

અદાલતોની સમિતિઓ

૧૩ ઝડપથી સંકોચાયેલી દુનિયામાં જ્યાં પુખ્ત વયના લોકો લગ્ન કરે છે અને એક અધિકારક્ષેત્રમાંથી બીજા અધિકારક્ષેત્રમાં સ્થળાંતર કરે છે ત્યાં કઈ દેશની અદાલતો અધિકારક્ષેત્ર ધરાવશે તે અંગે અધિકારક્ષેત્રના મુદ્દાઓ વધી રહ્યા છે. ઘણા કિસ્સાઓમાં અધિકારક્ષેત્ર બે દેશોમાં નિહિત થઈ શકે છે. આ મુદ્દો મહત્વપૂર્ણ છે અને તેને કાળજી અને સંવેદનશીલતા સાથે ઉકેલવાની જરૂર છે. તેમ છતાં બાળકનું હિત અત્યંત મહત્વનું છે અને હકીકતમાં તે સર્વોચ્ચ મહત્વનું છે, એક અધિકારક્ષેત્રની અદાલતોએ સક્ષમ અધિકારક્ષેત્રની અદાલતના આદેશોનું સન્માન કરવું જોઈએ, પછી ભલે તે તેના પ્રદેશોની બહાર હોય. જ્યારે બાળકને એક માતાપિતા દ્વારા એક દેશમાંથી બીજા દેશમાં દૂર કરવામાં આવે છે, ખાસ કરીને અદાલત દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોનું ઉલ્લંઘન કરતી વખતે, જે દેશમાં બાળકને

દૂર કરવામાં આવે છે તે દેશે કસ્ટડીના પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો જોઈએ અને નક્કી કરવું જોઈએ કે શું અદાલતે બાળકની કસ્ટડીના પ્રશ્ન પર વિસ્તૃત તપાસ કરવી જોઈએ અથવા આ બાબત સાથે ટૂંકમાં વ્યવહાર કરવો જોઈએ, માતાપિતાને બાળકની કસ્ટડીને તે અધિકારક્ષેત્રમાં પરત કરવાનો આદેશ આપવો જોઈએ જ્યાંથી બાળકને દૂર કરવામાં આવ્યું હતું, અને બાળકના કલ્યાણને લગતા તમામ પાસાઓની તેના પોતાના દેશની અદાલતમાં તપાસ થવી જોઈએ.

૧૮ ૧૪ આ સંબંધમાં એલિઝાબેથ દિનશા (ઉપરોક્ત) ના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપી શકાય છે, જેમાં આ અદાલત એવા કેસ પર સુનાવણી કરી રહી હતી જેમાં પત્ની અમેરિકન નાગરિક હતી જ્યારે પતિ ભારતનો નાગરિક હતો. તેમણે અમેરિકામાં લગ્ન કર્યા અને ૧૯૭૮માં તેમને એક બાળકનો જન્મ થયો. ૧૯૮૦ માં, દંપતી અને પત્ની વચ્ચે મતભેદ ઊભો થયો અને છૂટાછેડા માટે અરજી દાખલ કરી. અમેરિકાની ન્યાયક્ષેત્રની અદાલતે ૨૩/૦૪/૧૯૮૨ પર છૂટાછેડાના હુકમનામા દ્વારા લગ્નને ભંગ કરી દીધા હતા અને તે જ હુકમનામા દ્વારા નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો કે જ્યાં સુધી બાળક ૧૮ વર્ષની ઉંમર સુધી પહોંચશે ત્યાં સુધી તેની સંભાળ, કસ્ટડી અને નિયંત્રણ પત્ની પાસે રહેશે. પતિને મુલાકાતનો અધિકાર આપવામાં આવ્યો હતો. સમાહના અંતે મુલાકાતના અધિકારોનો

લાભ ઉઠાવીને, પતિ ૧૧/૦૧/૧૯૮૬ પર શાળામાંથી બાળકને ઉપાડીને ભારત લાવ્યો.પત્નીએ આ અદાલત સમક્ષ ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ અરજી દાખલ કરી હતી.માત્ર અરજી પર જ વિચાર કરવામાં આવ્યો ન હતો, પરંતુ તેને મંજૂરી આપવામાં આવી હતી અને અમે પેરા ૮ માં આ અદાલતના કેટલાક મહત્વપૂર્ણ નિરીક્ષણોનો સંદર્ભ લેવા માંગીએ છીએ:

૮ જ્યારે પણ કોઈ સગીર બાળકની કસ્ટડીને લગતા અદાલત સમક્ષ કોઈ પ્રશ્ન ઊભો થાય છે, ત્યારે આ બાબતનો નિર્ણય પક્ષકારોના કાનૂની અધિકારોની વિચારણા પર નહીં પરંતુ સગીરના હિત અને કલ્યાણ માટે શું શ્રેષ્ઠ રહેશે તેના એકમાત્ર અને મુખ્ય માપદંડ પર કરવામાં આવે છે.અમે અમારા ચેમ્બરમાં બે વાર દુસ્તાનનો ઈન્ટરવ્યુ લીધો છે અને તેની સાથે વાત કરી છે.અમે તેને ઉંમરમાં ખૂબ જ કોમળ અને સંપૂર્ણપણે અપરિપક્વ ગણાવ્યો કે તે કયા માતાપિતા સાથે રહેવું જોઈએ તે અંગે પોતાનો કોઈ સ્વતંત્ર અભિપ્રાય રચવામાં સક્ષમ ન હતો.બાળક અમેરિકાનું નાગરિક છે.પિતા દ્વારા ગેરકાયદેસર અપહરણની પ્રક્રિયા દ્વારા તેને ભારત લાવવામાં આવ્યો ત્યારથી વિતેલા છેલ્લા કેટલાક મહિનાઓ સિવાય, તેણે પોતાનું બાકીનું જીવન યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકામાં વિતાવ્યું છે અને તે ત્યાં શાળામાં સારું પ્રદર્શન કરી રહ્યો હતો.અમારા માનવામાં આવેલા અભિપ્રાયમાં તે દુસ્તાનના શ્રેષ્ઠ હિત અને કલ્યાણમાં હશે કે તેણે

યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકા પાછા જવું જોઈએ અને તે માતાની કસ્ટડી અને વાલીપણું હેઠળ ત્યાં તેનું શિક્ષણ ચાલુ રાખવું જોઈએ, જેને તે દેશની સક્ષમ અદાલત દ્વારા આવી કસ્ટડી અને વાલીપણું સોંપવામાં આવ્યું છે. અમે એ વાતથી પણ સંતુષ્ટ છીએ કે અરજદાર જે માતા છે, તે બાળક પ્રત્યે સાચા પ્રેમ અને સ્નેહથી ભરેલી છે અને તેણી પર તેની સંભાળ રાખવા, તેને શિક્ષિત કરવા અને તેના યોગ્ય ઉછેર માટે દરેક શક્ય રીતે ધ્યાન આપવા માટે સુરક્ષિત રીતે વિશ્વાસ કરી શકાય છે. બાળક આ દેશમાં મૂળ ધરાવતું નથી અને તે હજુ પણ યુનાઇટેડ સ્ટેટ્સ ઓફ અમેરિકામાં તેના મૂળ સ્થાને મેળવતી પરિસ્થિતિઓ અને વાતાવરણ માટે ટેવાયેલું અને અનુકૂળ છે. ભારતમાં બાળકની હાજરી એ અપહરણના ગેરકાયદેસર કૃત્યનું પરિણામ છે અને જે પિતા આ કૃત્ય માટે દોષિત છે તે એવું કહીને કોઈ લાભનો દાવો કરી શકતો નથી કે તેણે બાળકને પૂણેની કોઈ શાળામાં પહેલેથી જ મૂકી દીધું છે. પિતાનું વર્તન એવું રહ્યું નથી કે તે આપણામાં એવો વિશ્વાસ પેદા કરે કે તે હાલમાં બાળકની સંભાળ અને વાલીપણાની જવાબદારી સોંપવા માટે યોગ્ય અને યોગ્ય વ્યક્તિ છે.

વી. રવિ ચંદ્રન (ડૉ.) (૨) વિરુદ્ધ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા (યુ. ઓ. આઈ.) અને અન્યો, ૨૦૧૦ ૧ એસ. સી. સી. ૧૭૪ માં તે નીચે મુજબ યોજાયો હતો:

૨૯ માતા-પિતા દ્વારા એક દેશમાંથી બીજા દેશમાં દૂર કરવામાં આવેલા બાળકની કસ્ટડીના કેસ સાથે વ્યવહાર કરતી વખતે, જ્યાં પક્ષકારોએ તેમનું વૈવાહિક ઘર સ્થાપ્યું હતું તે અદાલતના આદેશોનું ઉલ્લંઘન કરીને, જે દેશની અદાલતમાં બાળકને દૂર કરવામાં આવ્યું છે તેણે પહેલા આ પ્રશ્ન પર વિચાર કરવો જોઈએ કે શું અદાલત કસ્ટડીના પ્રશ્ન પર વિસ્તૃત તપાસ કરી શકે છે અથવા આ બાબત સાથે વ્યવહાર કરીને માતાપિતાને બાળકની કસ્ટડી તે દેશમાં પરત કરવાનો આદેશ આપે છે જ્યાંથી બાળકને દૂર કરવામાં આવ્યું હતું અને બાળકના કલ્યાણને લગતા તમામ પાસાઓની તપાસ તેના પોતાના દેશની અદાલતમાં કરવામાં આવે.જો અદાલતનો મત હોય કે વિસ્તૃત તપાસ જરૂરી છે, તો દેખીતી રીતે અદાલત બાળકના કલ્યાણ અને સુખને સર્વોચ્ચ વિચારણા તરીકે ધ્યાનમાં લેવા માટે બંધાયેલી છે અને સ્થિરતા અને સુરક્ષા, પ્રેમાળ અને સમજણ સંભાળ અને માર્ગદર્શન અને બાળકના પાત્ર, વ્યક્તિત્વ અને પ્રતિભાના સંપૂર્ણ વિકાસ સહિત બાળકના કલ્યાણના તમામ સંબંધિત પાસાઓમાં જવા માટે બંધાયેલી છે.આમ કરતી વખતે, તેની કસ્ટડી અંગેના વિદેશી અદાલતના આદેશને યોગ્ય મહત્વ આપવામાં આવી શકે છે; વિદેશી ચુકાદાનું વજન અને પ્રેરક અસર દરેક કેસના સંજોગો પર આધારિત હોવી જોઈએ.

૩૦ જો કે, એવા કિસ્સામાં કે જ્યાં અદાલત બાળકને તેના પોતાના દેશમાં પરત કરવા માટે તેના અધિકારક્ષેત્રનો ટૂંકમાં ઉપયોગ કરવાનો નિર્ણય કરે છે, તે મૂળ દેશની અદાલતના અધિકારક્ષેત્રને ધ્યાનમાં રાખીને, જે સૌથી નજીકની ચિંતા ધરાવે છે અને કેસમાં ઉદ્ભવતા મુદ્દાઓ સાથે સૌથી ઘનિષ્ઠ સંપર્ક ધરાવે છે, કોર્ટ બાળકના કલ્યાણને લગતા પાસાઓને તેના પોતાના મૂળ દેશની અદાલત દ્વારા તપાસ કરવા માટે છોડી શકે છે કારણ કે તે બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતમાં હોઈ શકે છે.

૧૫ નિથ્યા આનંદ રાઘવન (ઉપરોક્ત) માં, આ અદાલતે નીચેનો મત લીધો હતો:

જરૂર આ અદાલતનો સુસંગત મત એ છે કે જો બાળકને ભારતની અંદર લાવવામાં આવ્યું હોય, તો ભારતની અદાલતો આ પ્રમાણે વર્તન કરી શકે છે:(એ) સંક્ષિપ્ત તપાસ; અથવા (બી) કસ્ટડીના પ્રશ્ન પર વિસ્તૃત તપાસ.સંક્ષિપ્ત તપાસના કિસ્સામાં, અદાલત બાળકને તે દેશમાં પરત ફરવાનો આદેશ આપવાનું યોગ્ય માની શકે છે જ્યાંથી તેને/તેણીને દૂર કરવામાં આવ્યા હતા સિવાય કે આવા વળતર બાળક માટે હાનિકારક હોવાનું દર્શાવવામાં આવે.બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, સંક્ષિપ્ત તપાસની બાબતમાં પણ, વિદેશી અદાલત દ્વારા બાળકને પરત કરવાના અગાઉના આદેશને ધ્યાનમાં લીધા વિના બાળકને તે દેશમાં પરત ફરવાની રાહતને નકારી કાઢવા માટે અદાલત માટે તે ખુલ્લું છે જ્યાંથી તેને દૂર કરવામાં

આવ્યો હતો.વિસ્તૃત તપાસમાં, અદાલત બાળકના સર્વોચ્ચ હિતો અને કલ્યાણની ગુણવત્તાની તપાસ કરવા માટે બંધાયેલી છે અને બાળકને પરત કરવા માટે વિદેશી અદાલતના પહેલાથી અસ્તિત્વમાં રહેલા આદેશની હકીકતને માત્ર એક સંજોગો તરીકે ગણવામાં આવે છે.બંને કિસ્સાઓમાં, અદાલત દ્વારા (જે દેશમાં બાળકને દૂર કરવામાં આવે છે) ધ્યાનમાં લેવાનો નિર્ણાયક પ્રશ્ન એ છે કે બાળકના કલ્યાણ અનુસાર આ મુદ્દાનો જવાબ આપવો.તે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોની સંપૂર્ણતાને ધ્યાનમાં રાખીને સ્વતંત્ર રીતે કરવું પડશે.આપણી સામે મૂકવામાં આવેલા અનેક નિર્ણયોની ઝીણવટપૂર્વક તપાસ કરવામાં આવે તો પણ આપણને આ બાબતે કોઈ વિરોધાભાસી દ્રષ્ટિકોણ જોવા મળતો નથી.અલગ રીતે કહીએ તો, અદાલતોની કોમિટીના સિદ્ધાંતને કસ્ટડીની બાબત નક્કી કરવા અથવા બાળકને મૂળ રાજ્યમાં પરત કરવા માટે પ્રાધાન્ય અથવા વધુ મહત્વ આપી શકાતું નથી.

ત્યારબાદ, લાહારી સખામુરી (ઉપરોક્ત) માં આ અદાલતની બીજી ખંડપીઠે નિશ્ચયા આનંદ રાઘવન (ઉપરોક્ત) માં ચુકાદાનો અર્થઘટન કરતી વખતે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:

૪૧ અદાલતોની સામૂહિકતા, ઘનિષ્ઠ સંપર્ક, સગીર બાળકની કસ્ટડી, માતાપિતા અને બાળકની નાગરિકતા વગેરે સંબંધિત બાબતમાં અધિકારક્ષેત્ર ધરાવતી વિદેશી અદાલતો દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશો,

શ્રેષ્ઠ હિત અને બાળકના કલ્યાણની વિચારણાને ઓવરરાઈડ કરી શકતા નથી અને બાળકને વિદેશી અધિકારક્ષેત્રમાં પરત કરવાના નિર્દેશથી બાળકને કોઈ શારીરિક, માનસિક, મનોવૈજ્ઞાનિક અથવા અન્ય નુકસાન ન થવું જોઈએ.

૧૬ અમારો વિચાર છે કે અદાલતોની કોમિટીનો સિદ્ધાંત ખૂબ જ સ્વસ્થ સિદ્ધાંત છે.જો વિવિધ અધિકારક્ષેત્રોમાં અદાલતો એકબીજા દ્વારા પસાર કરાયેલા આદેશોનું સન્માન નહીં કરે તો તે વિવિધ અધિકારક્ષેત્રોમાં વિરોધાભાસી આદેશો પસાર કરવા તરફ દોરી જશે.આ સંબંધમાં કોઈ સખત અને ઝડપી માર્ગદર્શિકા નિર્ધારિત કરી શકાતી નથી અને દરેક કેસનો નિર્ણય તેના પોતાના તથ્યો પર કરવો પડે છે.જો કે આપણે ફરીથી પુનરાવર્તન કરી શકીએ કે બાળકનું કલ્યાણ હંમેશા સર્વોપરી વિચારણા રહેશે ”.

૧૮ તેજસ્વિની ગૌડ (ઉપરોક્ત) ના કિસ્સામાં સર્વોચ્ચ અદાલતના નિર્ણયમાં પણ ભારપૂર્વક સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યું હતું કે સગીર બાળકની કસ્ટડીના કિસ્સામાં રિટ અધિકારક્ષેત્ર ક્યારે હશે.સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું છે કે હેબિયસ કોર્પસની રિટ એ ગેરકાયદેસર અથવા અયોગ્ય અટકાયતમાંથી તાત્કાલિક મુક્તિના અસરકારક માધ્યમો આપીને વિષયની સ્વતંત્રતાને સુરક્ષિત કરવા માટેની એક વિશેષાધિકાર પ્રક્રિયા છે.આ રિટ સગીરની

કસ્ટડીને તેના વાલીને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે તેનો પ્રભાવ પણ વિસ્તરે છે જ્યારે તેને ખોટી રીતે વંચિત કરવામાં આવે છે. જે વ્યક્તિ તેની કાનૂની કસ્ટડી માટે હકદાર નથી, તેના દ્વારા સગીરની અટકાયતને રિટ આપવાના હેતુથી ગેરકાયદેસર અટકાયતની સમકક્ષ ગણવામાં આવે છે, જે સગીર બાળકની કસ્ટડીને નિર્દેશિત કરે છે. વ્યક્તિગત કાયદા અનુસાર, યોગ્ય કેસોમાં કાનૂની અથવા કુદરતી વાલી ન હોય તેવી વ્યક્તિ પાસેથી સગીરની કસ્ટડી પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે, રિટ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર હોય છે. વધુમાં એવું પણ માનવામાં આવે છે કે હેબિયસ કોર્પસ કાર્યવાહી કસ્ટડીની કાયદેસરતાને ન્યાયી ઠેરવવા અથવા તેની તપાસ કરવા માટે નથી. તે એક એવું માધ્યમ છે જેના દ્વારા બાળકની કસ્ટડીને અદાલતના વિવેકબુદ્ધિથી સંબોધવામાં આવે છે.

૨૦ ૧૩ હેબિયસ કોર્પસનું લેખન એ ગેરકાયદેસર અથવા અયોગ્ય અટકાયતમાંથી તાત્કાલિક મુક્તિના અસરકારક માધ્યમો આપીને વિષયની સ્વતંત્રતાને સુરક્ષિત કરવા માટેની વિશેષાધિકાર પ્રક્રિયા છે. આ રિટ સગીરની કસ્ટડીને તેના વાલીને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે તેનો પ્રભાવ પણ વિસ્તરે છે જ્યારે તેને ખોટી રીતે વંચિત કરવામાં આવે છે. જે વ્યક્તિ તેની કાનૂની કસ્ટડી માટે હકદાર નથી, તેના દ્વારા સગીરની અટકાયતને રિટ આપવાના હેતુથી ગેરકાયદેસર અટકાયતની સમકક્ષ

ગણવામાં આવે છે, જે સગીર બાળકની કસ્ટડીનું નિર્દેશન કરે છે. જે વ્યક્તિ વ્યક્તિગત કાયદા અનુસાર તેના કાનૂની અથવા કુદરતી વાલી નથી, તેની પાસેથી સગીરની કસ્ટડી પુનઃસ્થાપિત કરવા માટે, યોગ્ય કિસ્સાઓમાં, રિટ કોર્ટનો અધિકારક્ષેત્ર છે.

૨૧ ૧૪ ગૌહર બેગમમાં જ્યાં માતાને અંગત કાયદા હેઠળ, તેના ગેરકાયદેસર સગીર બાળકની કસ્ટડીનો કાનૂની અધિકાર હતો, ત્યાં રિટ જારી કરવામાં આવી હતી. ગૌહર બેગમમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે ગેરકાયદેસર સ્ત્રી બાળકની વસૂલાત માટે હેબિયસ કોર્પસ માટેની અરજી પર કાર્યવાહી કરી હતી. ગૌહરે આરોપ લગાવ્યો હતો કે ગૌહરની માતાની બહેન કનીઝ બેગમ કથિત રીતે ગૌહરની નવજાત બાળકીને ગેરકાયદેસર રીતે અટકાયતમાં રાખી રહી હતી. સર્વોચ્ચ અદાલતે મુસ્લિમ કાયદા હેઠળની સ્થિતિની નોંધ લીધી હતી કે ગેરકાયદેસર સ્ત્રી બાળકની માતા તેની કસ્ટડી માટે હકદાર છે અને માતાને બાળકની કસ્ટડી પુનઃસ્થાપિત કરવાનો ઇનકાર કરવાથી બાળકની ગેરકાયદેસર કસ્ટડી થશે. સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે કનિઝને બાળકની કસ્ટડીનો કોઈ કાનૂની અધિકાર નથી અને તેણીએ બાળકને માતાને સોંપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો જેના પરિણામે કલમ ૪૯૧ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડના અર્થમાં બાળકની ગેરકાયદેસર અટકાયત કરવામાં આવી હતી. જૂના કોડ. સુપ્રીમ કોર્ટે એવું માન્યું હતું કે ગૌહરને ગાર્ડિયન્સ એન્ડ વોર્સ એક્ટ હેઠળ અધિકાર હતો તે હકીકત કલમ ૪૯૧

ક્રિમિનલ પ્રોસિજર કોડ હેઠળ તેના અધિકારને નકારવા માટે કોઈ વાજબીપણું નથી. સુપ્રીમ કોર્ટે અવલોકન કર્યું હતું કે ગૌહર બેગમ, કુદરતી વાલી હોવાને કારણે, રિટ પિટિશન જાળવવા માટે હકદાર છે અને નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:—

૭ આ નિર્વિવાદ હકીકતો પર કાયદાની સ્થિતિ સંપૂર્ણપણે સ્પષ્ટ છે. આ કેસને લાગુ પડતા મોહમ્મડન કાયદા હેઠળ, અપીલકર્તા અંજુમની કસ્ટડી મેળવવા માટે હકદાર છે, જે તેની ગેરકાયદેસર પુત્રી છે, પછી ભલે અંજુમનો પિતા કોઈ પણ હોય. સામાવાળાને બાળકની કસ્ટડીનો કોઈ પણ પ્રકારનો કાનૂની અધિકાર નથી. અપીલકર્તાને બાળકને સોંપવાનો તેણીનો ઇનકાર તેથી કલમ ૪૯૧ ના અર્થમાં બાળકની ગેરકાયદેસર અટકાયતમાં પરિણમ્યો. શિશુઓના ઉત્પાદન માટે હેબિયસ કોર્પસની રિટ સંબંધિત અંગ્રેજી કેસોમાં આ સ્થિતિને સ્પષ્ટ રીતે માન્યતા આપવામાં આવી છે.

ક્વીન વિ ક્લાર્ક (૧૮૫૭) ૭ *EL & BL* ૧૮૬ માં: ૧૧૯, *ER* ૧૨૧૭
લોર્ડ કેમ્પબેલ, મુખ્ય ન્યાયાધીશે પાન ૧૮૩ પર કહ્યું:

પરંતુ પાલનપોષણ માટે વાલીપણું હેઠળના બાળકના સંદર્ભમાં, જ્યારે બાળકને વાલીની કસ્ટડીમાંથી ગેરકાયદેસર રીતે અટકાયતમાં રાખવામાં આવે ત્યારે તેને ગેરકાયદેસર રીતે કેદ કરવામાં આવે તેવું માનવામાં આવે

છે; અને જ્યારે તેને પહોંચાડવામાં આવે છે, ત્યારે બાળકને મુક્ત કરવામાં આવે તેવું માનવામાં આવે છે.

આપણા દેશની અદાલતોએ સતત આ જ અભિગમ અપનાવ્યો છે. આ હેતુ માટે હવે પછી ટાંકવામાં આવેલા ભારતીય કેસોનો ઉલ્લેખ કરી શકાય છે. કલમ ૪૯૧ની શરતો સ્પષ્ટપણે કેસને લાગુ પડશે અને અપીલકર્તા તેણીએ પૂછેલા આદેશ માટે હકદાર હશે.

૮ તેથી અમારું માનવું છે કે હાઈકોર્ટના વિદ્વાન ન્યાયાધીશો તેમના દ્રષ્ટિકોણમાં સ્પષ્ટ રીતે ખોટા હતા કે બાળક અંજુમને ગેરકાયદેસર રીતે અથવા અયોગ્ય રીતે અટકાયતમાં લેવામાં આવી ન હતી. વિદ્વાન ન્યાયાધીશોએ તેમના દ્રષ્ટિકોણના સમર્થનમાં કોઈ કારણ આપ્યું નથી અને અમે અમારા મનમાં સ્પષ્ટ છીએ કે આ દ્રષ્ટિકોણ કાયદામાં બિનટકાઉ છે.

.....

૧૦ અમે આગળ કોઈ કારણ જોતા નથી કે શા માટે અપીલકર્તાને બાળકની કસ્ટડીની વસૂલાત માટે ગાર્ડિયન અને વોર્ડ એક્ટ હેઠળ આગળ વધવાનું કહેવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ. અલબત્ત, તેણીને આવું કરવાનો અધિકાર હતો. પરંતુ તેણીને સંહિતાની કલમ ૪૯૧ હેઠળ બાળકની કસ્ટડી માટેના આદેશનો પણ સ્પષ્ટ અધિકાર હતો. હકીકત એ છે કે તેણીને વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ અધિકાર હતો તે કલમ

૪૯૧ હેઠળ તેણીને અધિકારથી વંચિત રાખવાનું કોઈ વાજબી કારણ નથી.તે સારી રીતે સ્થાપિત છે જે અહીં પછી ટાંકવામાં આવેલા કેસોમાંથી દેખાશે.(રેખાંકિત ઉમેરવામાં આવ્યું)

૧૫ વીણા કપૂરમાં, બાળકની કસ્ટડીનો મુદ્દો કુદરતી વાલીઓ વચ્ચે હતો જેઓ સાથે રહેતા ન હતા.બાળકની માતા વીણાએ હેબિયસ કોર્પસ પિટિશન દાખલ કરીને તેના પતિ પાસેથી બાળકની કસ્ટડી માંગી હતી અને આરોપ લગાવ્યો હતો કે તેના પતિ દોઢ વર્ષના બાળકની ગેરકાયદેસર કસ્ટડી ધરાવે છે.સર્વોચ્ચ અદાલતે સંબંધિત જિલ્લા ન્યાયાધીશને પક્ષકારો દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓને દૂર કરવા અને સગીર બાળકના હિતને ધ્યાનમાં રાખીને તેની માતાને તેની કસ્ટડી આપવી જોઈએ કે કેમ તે પ્રશ્ન પર સર્વોચ્ચ અદાલતને અહેવાલ મોકલવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો.

૨૨ ૧૬ રાજીવ ભાટિયામાં, રાજીવ ભાટિયા વિરુદ્ધ સરકાર.એન. સી. ટી. દિલ્હી અને અન્યો (૧૯૯૯) ૮ એસ. સી. સી. પરપ હેઠળ, છોકરીની માતા પ્રિયંકા દ્વારા હેબિયસ કોર્પસ પિટિશન દાખલ કરવામાં આવી હતી, જેમાં આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હતો કે તેમની પુત્રી તેમના પતિના મોટા ભાઈ રાજીવની ગેરકાયદેસર કસ્ટડીમાં છે.રાજીવ દત્તક લેવાના ખત પર

આધાર રાખતા હતા.પ્રિયંકાએ દલીલ કરી હતી કે તે એક કપટપૂર્ણ દસ્તાવેજ છે.સર્વોચ્ચ અદાલતે એવું માન્યું હતું કે ઉચ્ચ અદાલત દત્તક લેવાના દસ્તાવેજની કાયદેસરતાની તપાસ કરવા અને પછી બાળકની કસ્ટડીના સંદર્ભમાં એક અથવા બીજી રીતે નિષ્કર્ષ પર આવવા માટે હકદાર નથી.

૨૩ ૧૭ મંજુ માલિનીમાં જ્યાં માતાએ તેના સગીર બાળક તનિષ્કાની તેની બહેન અને સાળા પાસેથી કસ્ટડીની માંગ કરતી હેબિયસ કોર્પસ અરજી દાખલ કરી હતી, જેણે બાળકને માતાને સોંપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો, ત્યાં કર્ણાટક હાઈકોર્ટે નીચે મુજબ ચુકાદો આપ્યો હતો:—

૨૪ જે ક્ષણે સામાવાળાઓ ૧ અને ૨ એ સગીર તનિષ્કાની કસ્ટડી અરજદારને કુદરતી અને કાનૂની વાલીને સોંપવાનો ઇનકાર કર્યો, તેમની સાથે તેની કસ્ટડી ચાલુ રાખવી ગેરકાયદેસર અટકાયત બની જાય છે.સામાવાળા નંબર ૧ અને ૨ તરફથી આ પ્રકારનું ઇરાદાપૂર્વકનું કૃત્ય આઈપીસીની કલમ ૩૬૧ હેઠળ દંડનીય અપહરણના ગુના સમાન છે. તેથી આ દલીલમાં કોઈ યોગ્યતા નથી કે રિટ પિટિશન જાળવવા યોગ્ય નથી અને સામાવાળા નંબર ૧ અને ૨ બાળક તનિષ્કાની કાનૂની કસ્ટડીમાં છે.

૧૮ હેબીયસ કોર્પસ કાર્યવાહી એ કસ્ટડીની કાયદેસરતાને ન્યાયી ઠેરવવા અથવા તેની તપાસ કરવા માટે નથી. હેબીયસ કોર્પસ કાર્યવાહી એ એક એવું માધ્યમ છે જેના દ્વારા બાળકની કસ્ટડીને અદાલતના વિવેકબુદ્ધિથી સંબોધવામાં આવે છે. હેબીયસ કોર્પસ એ એક વિશેષાધિકાર રિટ છે જે એક અસાધારણ ઉપાય છે અને રિટ જારી કરવામાં આવે છે જ્યાં ચોક્કસ કેસના સંજોગોમાં, કાયદા દ્વારા પ્રદાન કરાયેલ સામાન્ય ઉપાય કાં તો ઉપલબ્ધ નથી અથવા બિનઅસરકારક છે; અન્યથા રિટ જારી કરવામાં આવશે નહીં. બાળ કસ્ટડીની બાબતોમાં, રિટ મંજૂર કરવાની ઉચ્ચ અદાલતની સત્તા માત્ર એવા કિસ્સાઓમાં જ લાયક છે કે જ્યાં સગીરની અટકાયત તેની કાનૂની કસ્ટડી માટે હકદાર ન હોય તેવી વ્યક્તિ દ્વારા કરવામાં આવે. સર્વોચ્ચ અદાલત અને ઉચ્ચ અદાલતો દ્વારા પ્રશ્નમાં મુકાયેલા મુદ્દા પરના ચુકાદાને ધ્યાનમાં રાખીને, અમારા મતે, બાળ કસ્ટડી બાબતોમાં, હેબીયસ કોર્પસની રિટ જાળવી શકાય છે જ્યાં તે સાબિત થાય છે કે માતાપિતા અથવા અન્ય લોકો દ્વારા સગીર બાળકની અટકાયત ગેરકાયદેસર હતી અને કાયદાના કોઈ અધિકાર વિના હતી.

૧૯ બાળ કસ્ટડીની બાબતોમાં, સામાન્ય ઉપાય માત્ર હિન્દુ લઘુમતી અને વાલીપણું અધિનિયમ અથવા વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ

છે.વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળની કાર્યવાહીમાંથી ઉદ્ભવતા કેસોમાં, અદાલતનો અધિકારક્ષેત્ર તેના આધારે નક્કી થાય છે કે શું સગીર સામાન્ય રીતે તે વિસ્તારમાં રહે છે કે જેના પર અદાલત આવા અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરે છે.વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળની તપાસ અને સંક્ષિપ્ત પ્રકૃતિની રિટ કોર્ટ દ્વારા સત્તાઓનો ઉપયોગ વચ્ચે નોંધપાત્ર તફાવત છે.બાળકનું કલ્યાણ મહત્વનું છે.રિટ કોર્ટમાં, અધિકારો માત્ર સોગંદનામાના આધારે નક્કી કરવામાં આવે છે.જ્યાં અદાલતનો મત છે કે વિગતવાર તપાસ જરૂરી છે, ત્યાં અદાલત અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરવાનો ઇનકાર કરી શકે છે અને પક્ષકારોને દીવાની અદાલતનો સંપર્ક કરવાનો નિર્દેશ આપી શકે છે.તે માત્ર અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં જ છે, સગીરની કસ્ટડી માટેના પક્ષકારોના અધિકારો હેબિયસ કોર્પસ માટેની અરજી પર અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને નક્કી કરવામાં આવશે.

૨૪ સામાન્ય ઉપાય હિંદુ લઘુમતી અને વાલીપણું અધિનિયમ અથવા વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ આવે છે તેના પર ભાર મૂકતા સર્વોચ્ચ અદાલતે ભાર મૂક્યો છે કે જે મહત્વપૂર્ણ છે તે બાળકનું કલ્યાણ છે.રિટ કોર્ટ સમક્ષ સોગંદનામાના આધારે પ્રારંભિક તપાસ પર ભાર મૂકવામાં આવે છે જ્યાં વિગતવાર તપાસ દીવાની અદાલતો દ્વારા હાથ

ધરવામાં આવી શકે છે અને તેથી સર્વોચ્ચ અદાલત કહે છે કે અપવાદરૂપ કિસ્સાઓમાં, સગીરની કસ્ટડી માટેના પક્ષકારોના અધિકારો અસાધારણ અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરીને નક્કી કરવામાં આવશે.

૨૫ (૨૦૦૪) ૨ એસ. સી. સી. ૬૮૮ માં નોંધાયેલા કુમાર વી. જાહગીરદાર વિરુદ્ધ ચેતના રામતીર્થના કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલત એ બાબતની વિચારણા કરી રહી હતી કે જ્યાં પરિણીત દંપતી વચ્ચેના વિવાદને કારણે પરસ્પર સંમતિ દ્વારા મેળવેલા છૂટાછેડાના હુકમનામા તરફ દોરી ગયો હતો, જ્યાં ૮ વર્ષના બાળકની કસ્ટડીનો મુદ્દો હતો.બેંગલોરની કૌટુંબિક અદાલત સમક્ષ બાળકના માતા-પિતાની આગેવાની હેઠળના પુરાવાના પરિણામે એવું તારણ આવ્યું હતું કે પત્નીએ એક પ્રખ્યાત ક્રિકેટર સાથે લગ્ન કર્યા હતા અને તે જીવનની એક અલગ શૈલી જીવી રહી છે જેમાં ક્રિકેટના કાર્યક્રમમાં ભાગ લેવા માટે બીજા પતિ સાથે વારંવાર પ્રવાસનો સમાવેશ થાય છે.બાળક સ્વાભાવિક પિતા માટે અંતર અને અણગમો વિકસાવી શકે છે.બાળકનો વિશિષ્ટ કબજો દર અઠવાડિયે માતાને મળવાનો એકમાત્ર અધિકાર સાથે કુદરતી પિતાને આપવાનો અને મહિનામાં બે રવિવારે બાળકને તેની સાથે રાતોરાત રાખવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવ્યો હતો.ઉચ્ચ અદાલતે એક અલગ ઢ્રષ્ટિકોણ અપનાવ્યો અને રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના આધારે ચુકાદાને ઉલટાવી દીધો.સર્વોચ્ચ

અદાલત સમક્ષ, જ્યારે આ અંગે સવાલ ઉઠાવવામાં આવ્યો હતો, ત્યારે અદાલતે વિગતવાર તર્ક દ્વારા હાઈકોર્ટના ચુકાદાને જાળવી રાખ્યો હતો.તે કુદરતી પિતાના મુલાકાતના અધિકારોને પણ સંબોધિત કરે છે અને આક્ષેપો, પ્રતિ આક્ષેપો અને એકબીજા સામે વ્યક્ત ખોટી સમજણમાં પ્રવેશ્યા વિના, બાળકના હિતની શ્રેષ્ઠ સુરક્ષાની સર્વોચ્ચ વિચારણા પર, તેણે માતાને બાળકની વિશિષ્ટ કસ્ટડી અને કુદરતી પિતાને મુલાકાતના અધિકારને સમર્થન આપ્યું હતું.

૨૬ આ અદાલત દ્વારા જે પ્રશ્ન પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે તે એ છે કે શું વર્તમાન કેસ રિટ અધિકારક્ષેત્ર હેઠળ સત્તાઓના ઉપયોગની મંજૂરી આપે છે અથવા શું આ એક યોગ્ય કેસ છે કે જ્યાં પક્ષોને કોઈપણ દખલ વિના કાર્યવાહીમાં ઉતારી શકાય છે જે તેઓ વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ પસંદ કરી શકે છે.

૨૭ ભારતના બંધારણની કલમ ૨૨૬ હેઠળ આ અદાલતનો અભિગમ જરૂરી બન્યો છે તે પછીની ઘટના છે, જેણે સંતુલનને ખલેલ પહોંચાડી હતી.નિર્વિવાદ હકીકતો દર્શાવે છે કે કૌટુંબિક દાવો નંબર ૧૪૦/૨૦૨૦માં ૨૬/૦૮/૨૦૨૦ પર છૂટાછેડાનો હુકમનામું પસાર કરવામાં આવ્યું ત્યાં સુધી, પક્ષો પરસ્પર સંમતિ સાથે નિયમો અને શરતો

પર સંમત થયા હતા, જેમાંથી એક એ હતી કે ઉપરોક્ત લગ્નમાંથી જન્મેલા પુત્રની માતાને કસ્ટડી સોંપવી.

૨૮ આપણે એ હકીકતની નોંધ લઈએ છીએ કે પિતાને મુલાકાતનો અધિકાર પણ આપવામાં આવતો નથી.આ પરસ્પર સંમત શરતો હતી જે પક્ષોએ નક્કી કરી હતી અને તે સંબંધમાં કોઈ વિવાદ નથી.તે પણ વિવાદિત નથી કે જ્યારે માતા કોવિડ-૧૯ વાયરસથી પીડાતી હતી ત્યારે આવી શરતો હોવા છતાં, બાળકને માતા દ્વારા તેની સંભાળ રાખવા માટે પિતા પાસે મોકલવામાં આવ્યું હતું અને તેની કસ્ટડી અથવા અન્ય કોઈ પાસાઓના સંબંધમાં ક્યારેય કોઈ વિવાદ ઊભો થયો ન હતો.નવેમ્બર, ૨૦૨૦ પછી જ ફેરફારો સપાટી પર આવવા લાગ્યા હતા કે સામાવાળા નંબર ૨ અનુસાર, પતિ-પત્ની વચ્ચે કેટલીક વાટાઘાટો ચાલી રહી હતી, જો કે, સામાવાળા નંબર ૨ અનુસાર, જ્યાં સુધી સમાહના અંતે બે દિવસ માટે બાળકની કસ્ટડી આપવામાં ન આવી ત્યાં સુધી, તેને ફરીથી લગ્ન કરવાના તેના ઇરાદાની કોઈ ચાવી નહોતી.પરિવારને થર્ડ પાર્ટી સ્રોત પાસેથી તેના પુનર્લગ્ન વિશે જાણ થયા પછી ૧૭/૧૨/૨૦૨૨ પર તેણે બાળકની કાયમી કસ્ટડી માટે ફેમિલી કોર્ટ, અમદાવાદ સમક્ષ ૨૦૨૦ની સી.એમ.એ. નંબર ૮૫ અરજી દાખલ કરવાનું પસંદ કર્યું.ફેમિલી કોર્ટ સમક્ષની અરજીમાં કાયમી કસ્ટડી આપવા માટે પત્ની સાથે તેણે કરેલી

ટેલિફોનિક વાતચીતનું માળખું છે.જ્યારે પત્ની તરફથી જે નિવેદન આવ્યું છે તે એ છે કે જ્યાં સુધી તે નવા જીવનમાં સ્થાયી થઈ ન હતી, ત્યાં સુધી તેને ભૂતપૂર્વ પતિ સાથે થોડા દિવસો માટે બાળકની જરૂર હતી અને આ રીતે તેની તરફથી વિનંતી કરવામાં આવી હતી.

૨૯ અમે ઘટનાઓના ઘટનાક્રમની નોંધ લઈ શકીએ છીએ કે તેમણે વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ કાયમી કસ્ટડી માટેની અરજી પર ગંભીર વાંધો ઉઠાવ્યો હતો અને વિશેષ નાગરિક અરજી નંબર ૬૯૪૮/૨૦૨૧ દ્વારા કાર્યવાહી પર રોક લગાવવાની વિનંતી એપ્રિલ, ૨૦૨૧ માં આવી હતી, તેવી જ રીતે, આ રિટ પિટિશનને પણ ૨૫/૦૪/૨૦૨૧ પર પસંદ કરવામાં આવી છે.એ સાચું છે કે, હિંદુ મેરેજ એક્ટ, ૧૯૫૫ની કલમ ૧૩ (બી) હેઠળ પરસ્પર સંમતિને કારણે કૌટુંબિક અદાલતનો હુકમનામું આપવામાં આવ્યો છે, જે સ્પષ્ટ રીતે માતાની સાથે બાળકની કસ્ટડીની વાત કરે છે, તેને કોઈ પણ અદાલત અથવા કોઈ પણ મંચ સમક્ષ પડકારવામાં આવતો નથી.તે પછીની ઘટના છે જેના કારણે વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળ સી.એમ.એ. નંબર ૯૫/૨૦૨૦ દ્વારા કાયમી કસ્ટડી માટે કૌટુંબિક અદાલત સમક્ષ વિનંતી કરવામાં આવી છે. આ હુકમ માન્ય હોવાથી અને આજ સુધી કોઈ પણ અદાલત સમક્ષ તેની પૂછપરછ કરવામાં આવી નથી, ત્યારબાદની ઘટનાઓની તપાસ કરવાની બાકી છે

અને બાળકની કસ્ટડીમાં ફેરફાર થાય તે પહેલાં સક્ષમ અદાલત દ્વારા તપાસ કરવામાં આવી છે, જે બંને માતા-પિતાએ સભાન નિર્ણય સાથે માતા સાથે રહેવાનું નક્કી કર્યું હતું.

૩૦ આ સંજોગોમાં આ અદાલત સમક્ષ વિનંતી કરવી કે રિટ પિટિશન ખોટી નહીં હોય કારણ કે ત્યાં કોઈ ગેરકાયદેસર કસ્ટડી નથી તે સ્વીકારવું મુશ્કેલ છે. જ્યાં સુધી હુકમનામા અસ્તિત્વમાં ન હોય ત્યાં સુધી, કસ્ટડી માતા પાસે હોવી જોઈએ અને તેથી, આ અદાલતના અભિપ્રાયમાં, જો સામાવાળા નંબર ૧ દ્વારા ડિસેમ્બર, ૨૦૨૦ પછીના સમયગાળામાં અનુગામી ઘટનાઓને રેકૉર્ડ પર મૂકીને કસ્ટડી સોંપવાનો ઇનકાર કરવામાં આવે, તો ભોગવિલાસની જરૂર રહેશે.

૩૧ આ અદાલત માટે આવી વિનંતીને વધુ સ્વીકારવા માટે બે વધારાના કારણો છે પ્રથમ કારણ કે છૂટાછેડાના હુકમનામામાં અથવા સંમતિની શરતોમાં કોઈ અક્ષમ આધાર અથવા મુદતનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો નથી કે જે પક્ષો દ્વારા પરસ્પર રીતે નક્કી કરવામાં આવ્યો છે કે પત્ની તરફથી કોઈ પણ પુનર્લગ્નની સ્થિતિમાં, બાળકની કસ્ટડી તેની સાથે ચાલુ રાખી શકાતી નથી. બંને પત્નીઓ યુવાન હોવાથી સંભવતઃ તેઓએ બંને બાજુએ પુનર્લગ્ન કરવાનું વિચાર્યું હતું અને તેથી, આ આધાર બંને પક્ષો માટે

ઉપલબ્ધ નથી.બીજું, જે વ્યક્તિ સાથે તેણે ફરીથી લગ્ન કરવાનું પસંદ કર્યું હતું તેણે તેની સાથે છેતરપિંડી કરી હોવાનું જણાય છે અને જ્યારે તેના પ્રથમ લગ્ન ચાલુ રહ્યા હતા, ત્યારે તેણે ફરી એકવાર તેની સાથે લગ્ન કરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.તેથી તેણીએ કલમ ૩૪ હેઠળ સિવિલ સ્યુટને પસંદ કરીને ઘોષણા જોવાની જરૂર હતી કે તેના બીજા લગ્નને સક્ષમ અદાલત સમક્ષ અમાન્ય જાહેર કરવા જોઈએ, જેને આખરે અંતિમ સ્વરૂપ આપવામાં આવ્યું છે.

૩૨ આ કેસ હોવાથી, જ્યાં સુધી આ અરજીની વાત છે ત્યાં સુધી તેના બીજા લગ્નનો આધાર હવે અસ્તિત્વમાં નથી.જ્યાં સુધી બાળકના શ્રેષ્ઠ હિતની વાત છે, તે કહેવાની જરૂર નથી કે અદાલત માટે એવું તારણ કાઢવું અકાળ છે કે જો બાળક માતા સાથે છે, જે અન્યથા કુદરતી વાલી છે અને તે માનવામાં આવે છે કે જેની હાજરીમાં બાળકનો વિકાસ થયો છે.આ આખરે માતાપિતાના અધિકાર પર તારણ કાઢવાનું નથી, જે આખરે વિશેષ નાગરિક અરજી નંબર ૬૯૪૮/૨૦૨૧ માં આ અદાલત અરજીને ધ્યાનમાં ન લેવાનું પસંદ કરે છે અને વાલીઓ અને વોર્ડ અધિનિયમ હેઠળસી.એમ.એ. નંબર ૯૫/૨૦૨૦ સાથે આગળ વધવાની મંજૂરી આપે છે, જેમ કે સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે તે સંજોગોમાં બાળકની કાયમી કસ્ટડી એ પુરાવાને ધ્યાનમાં રાખીને નક્કી કરી શકાય

છે કે જે બંને પક્ષો દ્વારા કસ્ટડીના પાસા પર સામાવાળા નંબર ૨ ને સોંપવામાં આવી છે.

૩૩ હાલમાં, તે શબ્દો વિરુદ્ધ શબ્દો છે, જે બંને પક્ષો દ્વારા દાખલ કરવામાં આવ્યા છે. અમુક સ્વીકાર અને વધુ અસ્વીકાર છે. બંને પક્ષોએ તેમના નિવેદનો રજૂ કર્યા છે, જે *તેજસ્વિની ગૌડ અને અન્ય (ઉપરોક્ત)* ના સોગંદનામા પર વધુ હોવાના કિસ્સામાં અદાલત સમક્ષ પુરાવા તરીકે સ્વીકારવાની જરૂર રહેશે નહીં, જો કે, પ્રારંભિક તપાસ સ્પષ્ટપણે સૂચવે છે કે અરજદારની માતાએ કેટલાક દિવસો માટે બાળકની કસ્ટડી સોંપી હતી અને તેણે તેની તરફેણમાં અસ્તિત્વમાં રહેલા હુકમના આધારે કસ્ટડી પરત માંગવાનું પસંદ કર્યું હતું, કોઈ પણ તેના પોતાના કારણમાં ન્યાયાધીશ બનવાનું પસંદ કરી શકે નહીં કે તે નક્કી કરવા માટે કે બાળકનું કલ્યાણ ફક્ત પિતા સાથે જ રહેશે અને તેથી, માતાના દાવાને કાયદેસર રીતે કુદરતી તરીકે ધ્યાનમાં રાખીને વાલી અને હુકમનામા સાથે પણ જે નિર્વાહમાં છે, અમે નીચેનો આદેશ પસાર કરીએ છીએ. આ અદાલત પોતાને એ પણ યાદ અપાવે છે કે જ્યારે બાળક માંડ બે વર્ષનો હતો ત્યારે તેણે સામાવાળા પિતાથી અલગ માતા સાથે રહેવાનું શરૂ કર્યું હતું અને તેથી, કુદરતી બંધન અને સ્નેહ સાથે જોડાયેલા બંધનને પણ પ્રાધાન્ય આપવાની જરૂર છે.

૩૪ હાલમાં કસ્ટડી માતાને સોંપવાની જરૂર પડશે.આ આદેશની નકલ મળવાની તારીખથી એક અઠવાડિયાના સમયગાળાની અંદર તે જ કરવા દો. તે ગુજરાત હાઈકોર્ટની કાનૂની સેવાઓ સમિતિના સચિવની હાજરીમાં કરવામાં આવશે.

કોવિડ-૧૯ વાયરસ માટે એસ. ઓ. પી. કાર્યરત છે, સમાન મર્યાદિત સંખ્યામાં વ્યક્તિઓને અનુસરીને, બંને પતિ-પત્નીએ બાળકને સોંપવા અને કસ્ટડી લેવા માટે તેમના જરૂરી પ્રમાણપત્ર સાથે કોર્ટ સમક્ષ આવવું પડશે.

૩૫ પક્ષકારો વિશેષ નાગરિક અરજી નંબર ૬૯૪૮/૨૦૨૧ સાથે ઝડપથી આગળ વધવા માટે સ્વતંત્ર રહેશે, જેના માટે તેઓ સંબંધિત અદાલતને વિનંતી કરી શકે છે.જો બંને તરફથી વિનંતી આવે તો બીજો પક્ષ સહકાર આપશે.આખરે, જો કોર્ટ ગાર્ડિયન્સ એન્ડ વોર્ડ્સ એક્ટ હેઠળ સી.એમ.એસ. નંબર ૯૫/૨૦૨૦ સાથે આગળ વધવાની મંજૂરી આપે છે, તો અહીં કરવામાં આવેલા કોઈપણ અવલોકનો પક્ષના અધિકારોને પૂર્વગ્રહ કરશે નહીં.

૩૬ આ તબક્કે, વિદ્વાન વકીલ, સુશ્રી ધારા શાહ એ આધાર પર આદેશ પર રોક લગાવવાની વિનંતી કરે છે કે બાળક લગભગ એક વર્ષથી વધુ સમયથી પિતા સાથે છે.આ હકીકતની નોંધ લેતા કે બાળક તેની ૦૨ થી ૦૬ વર્ષની ઉંમરથી માતા સાથે હતું અને એ હકીકતને ધ્યાનમાં લેતા કે તે એક કુદરતી માતા અને વાલી છે જે કોર્ટ માટે વિનંતી સ્વીકારવાનો ક્યારેય આધાર ન હોઈ શકે.

૩૭ અમે પક્ષોને એ પણ પૂછ્યું છે કે શું પિતાને બાળકને મળવાનો મુલાકાતનો અધિકાર ઈચ્છનીય છે, જે રીતે બાળક સોમવાર સવારથી મંગળવાર સાંજ સુધી માતા પાસે જતું હતું, તે જ રીતે બીજા પક્ષને કોઈ વાંધો નથી, તેને મંજૂરી આપી શકાય છે.તે મુજબ અરજીનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

(ન્યાયમૂર્તિ સુશ્રી સોનિયા ગોકાની)

(ન્યાયમૂર્તિ શ્રીમતી મૌના એમ. ભટ્ટ)

વિષય : સગીર બાળકની કસ્ટડી અંગેની હેબિયસ કોર્પસ અરજીમાં, પરસ્પર સંમતિથી થયેલા છૂટાછેડાના હુકમનામા મુજબ માતાને મળવાપાત્ર કસ્ટડી પિતા

પાસે રહેતી હોવા અંગે.

This judgment has been translated using AI Tool - SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.